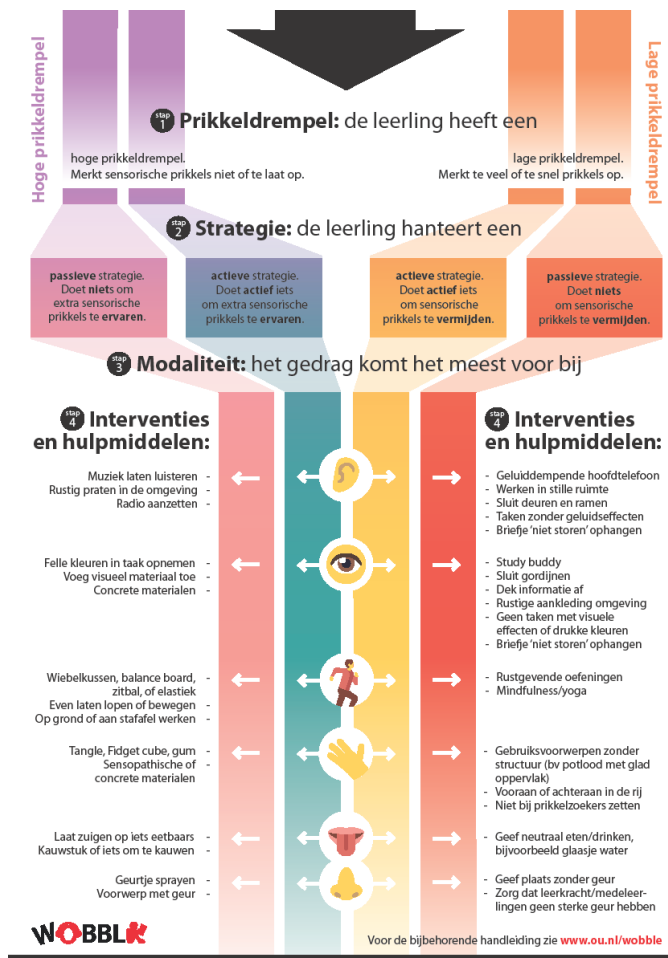

Stappenplan: Sensorische prikkelverwerking in de klas

Handleiding

Inleiding

Iedere leerkracht herkent ze wel, de leerling die zit te wiebelen op zijn stoel, die naar buiten zit te staren en niet reageert op zijn/haar naam, die het liefste op de gang werkt, of die opeens heel boos wordt als er veel wordt gepraat in de klas. In dit stappenplan worden handvatten geboden om verder te kijken dan het gedrag dat de leerling laat zien. Waar komt het vandaan? Is de leerling overprikkeld of onderprikkeld? Als we het gedrag leren begrijpen, voorkomt dat onbegrip en kunnen we het kind beter helpen. Dat heeft weer invloed op de pedagogische veiligheid en didactische prestaties.

Gedrag dat we zien van leerlingen kan samenhangen met de manier waarop sensorische prikkels worden verwerkt. Als leerkracht is het dan fijn om meer te weten waar het gedrag vandaan komt om zo ervoor te zorgen dat leerlingen zich beter kunnen concentreren en er minder gedragsproblemen worden ervaren. Dit stappenplan is bedoeld om je daarin te ondersteunen. Het is ontwikkeld voor leerkrachten die te maken hebben met leerlingen met (mogelijk) een niet-optimale sensorische prikkelverwerking en die hier een passende interventie bij willen inzetten. Het is hierbij van belang om samen te werken met een ergotherapeut met expertise op het gebied van sensorische prikkelverwerking.

Tip: kijk voordat je dit stappenplan voor het eerst gaat gebruiken het filmpje 'Wat is sensorische prikkelverwerking' of lees het onderzoeksverslag van WOBBLE. Deze staan beide op de website: www.ou.nl/wobble. Die kennis draagt bij aan een beter begrip en gebruik van dit stappenplan.

Dit stappenplan komt voort vanuit een samenwerking tussen ergotherapeuten, leerkrachten en wetenschappers die betrokken zijn bij WOBBLE. Voor meer informatie: zie www.ou.nl/wobble.

Het stappenplan is ontwikkeld op basis van het model van sensorische prikkelverwerking van Winnie Dunn (Dunn, 1997) en de triade Persoon-Taak-Omgeving (Le Granse, Logister-Proost, & Op de Beeck, 2013).

Dunn, W. (1997). The impact of sensory processing abilities on the daily lives of young children and their families: A conceptual model. *Infants and Young children*, 9(4), 23-35.

Le Granse, M., Logister-Proost, I., & Op de Beeck, B. (2013). Hfd 19. Een aantal occupation-based ergotherapie modellen. In M. Le Granse, M. Van Hartingsveldt, & A. Kinèbanian (Eds.), *Grondslagen van de ergotherapie*. Amsterdam: Nederland: Reed Business Education.

Wat is sensorische prikkelverwerking?

Bij de sensorische prikkelverwerking spelen een aantal zaken een rol:

1. Prikkel drempel (hoog of laag)
2. Strategie (actief of passief de prikkel drempel beschermen of bereiken)
3. Modaliteiten (soorten prikkels)
4. De omgeving/situatie/context

1. Prikkel drempel

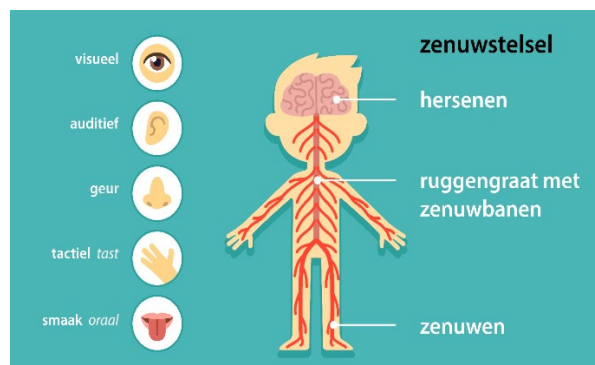
Allereerst is er de **prikkel drempel**. Deze prikkel drempel geeft aan hoeveel sensorische prikkels er nodig zijn of hoe sterk ze moeten zijn voordat de prikkel opgemerkt wordt. Om de juiste interventie te kunnen kiezen, die passend is bij het gedrag van de leerling, is het van belang om te weten of de leerling een **hoge** of een **lage** prikkel drempel heeft. Bij een hoge prikkel drempel zal hij/zij mogelijk extra sensorische prikkels nodig hebben om een prikkel op te merken. Bij een lage prikkel drempel worden sensorische prikkels al snel opgemerkt en is het mogelijk nodig om het aantal prikkels te verminderen. Het bereiken van een optimale prikkel drempel is nodig om de aandacht goed vast te kunnen houden en taken goed te kunnen volbrengen. Dus het aantal sensorische prikkels mag niet te veel, maar ook niet te weinig zijn.

2. Strategie

Ten tweede is het belangrijk om te weten of de leerling zelf iets doet om de prikkel drempel te beschermen/bereiken (**actief**) of juist niets eraan doet (**passief**). Als de leerling zelf in staat is om er iets aan te doen, en het gedrag is niet storend voor zichzelf of anderen, dan hoeft je als leerkracht soms niets te doen. Doet hij/zij zelf niets, dan kan een interventie nodig zijn om ervoor te zorgen dat hij/zij voldoende sensorische prikkels ervaart om goed te kunnen functioneren. Dit wel of niet iets doen wordt de **strategie** die het kind hanteert genoemd.

3. Modaliteit

Verder is het belangrijk om te weten op welk **soort sensorische prikkels** de leerling sensitief reageert. Met het soort prikkels wordt de **modaliteit** van de sensorische prikkels bedoeld: auditief, visueel, proprioceptief/vestibulair, tactiel (tast), reuk en oraal/smaak. In het onderstaande plaatje (zie Figuur 1) zijn de zintuigen weergegeven die sensorische informatie van buiten het lichaam waarnemen en via de zenuwbanen naar de hersenen sturen. Het proprioceptieve/vestibulaire systeem (dat niet op het plaatje staat), geeft informatie door over de stand van het lichaam en het evenwicht. Meestal is iemand maar gevoelig voor sensorische prikkels van één of twee modaliteiten. Een leerling kan bijvoorbeeld erg gevoelig zijn voor geluiden, maar minder voor tast. Als je weet voor welke modaliteit de leerling het meest gevoelig is, dan kan je in de klas beter inspelen op welk soort prikkels vermeden of juist toegevoegd dienen te worden.

Figuur 1. De zintuigen die sensorische prikkels vanuit de omgeving waarnemen en via de zenuwbanen naar de hersenen sturen.

4. De omgeving/situatie/context

Daarnaast is het van belang om **de situatie** waarin de meeste problemen optreden vast te stellen. Het is belangrijk om te beseffen dat een leerling niet in elke situatie hetzelfde hoeft te reageren op dezelfde soort sensorische prikkels. Spanning voor of in een bepaalde situatie geeft extra prikkels. Dat heeft weer invloed op wanneer de prikkel drempel bereikt wordt.

Vertaling naar de praktijk: Dit kan te maken met de **les**: bijvoorbeeld een leerling kan meer spanning hebben voor rekenen dan voor taal. Maar het kan ook te maken hebben met de **soort taak**: bijvoorbeeld een leerling kan binnen rekenen meer spanning hebben voor verhaaltjessommen dan voor tafeltjes. En het kan ook afhankelijk zijn van het **type taak**: bijvoorbeeld een toets kan meer spanning geven, maar het moeten volgen van een instructie kan mogelijk ook leiden tot problemen met het vasthouden van de aandacht. Zo kan het voorkomen dat een leerling wel goed tegen pratende kinderen in de klas kan tijdens het zelfstandig werken aan verhaaltjessommen, maar dat hij/zij niet meer kan werken als er kinderen praten tijdens een tempotoets tafeltjes.

Het kan ook te maken met de **persoonlijke omstandigheden** van de leerling: soms is hij/zij moe of heeft hij/zij net iets meegemaakt waardoor er spanningen zijn. Praten met de leerling kan hier veel inzicht in geven. Het is dus belangrijk om in elke situatie opnieuw te kijken naar het gedrag van de leerling op dat specifieke moment, en de juiste verklaring en interventie er bij te kiezen.

Inzetten van hulpmiddelen

In Figuur 2 zijn voorbeelden te zien van enkele hulpmiddelen: tangle, wiebelkussen en geluiddempende hoofdtelefoon. Andere voorbeelden zijn: Study-buddy (planken die rechtop gezet kunnen worden rondom de tafel van de leerling om af te schermen voor visuele prikkels), kauwvoorwerpen, elastieken tussen de stoelpoten, of een statafel. Soms kunnen ook alledaagse voorwerpen gebruikt worden, zoals een gum om mee te friemelen.

Figuur 2. Hulpmiddelen: tangle, wiebelkussen en geluiddempende hoofdtelefoon.

Welk hulpmiddel zet je in?

Als hulpmiddelen ingezet worden, dan moet er goed onderzocht worden welk hulpmiddel het meest geschikt is op basis van de soort/modaliteit sensorische prikkels (bijvoorbeeld auditief of visueel) waarvoor het kind gevoelig is en de situatie waarin het gebruikt gaat worden. Bijvoorbeeld een hoofdtelefoon is niet passend voor een leerling die eigenlijk behoefte heeft aan meer beweging, net als een Study-buddy gebruiken niet passend is tijdens instructies waarbij naar het bord gekeken moet worden.

Hoe lang zet je een hulpmiddel in?

Sommige hulpmiddelen zijn minder effectief als ze te vaak of te lang worden ingezet in verband met gewenning. Dan went de leerling aan de extra sensorische prikkels en is het er niet of minder gevoelig voor. Daarnaast kan het langdurig verminderen van sensorische prikkels ervoor zorgen dat de leerling juist extra gevoelig ervoor wordt. Bijvoorbeeld een kind dat vaak een geluiddempende hoofdtelefoon opheeft kan naar verloop van tijd extra gevoelig voor geluiden kunnen worden. Daarnaast moet een leerling vaak eerst wennen aan het gebruik van een hulpmiddel voordat een hulpmiddel effectief is.

Wanneer is een hulpmiddel passend?

Bij een hulpmiddel of interventie geldt niet 'baat het niet, schaadt het niet'. Hulpmiddelen kunnen mogelijk negatieve effecten hebben voor leerlingen die geen problemen hebben met de sensorische prikkelverwerking. Een middel inzetten dat niet passend is bij de leerling, kan ervoor zorgen dat hij/zij juist harder moet werken. Hierdoor vergt de activiteit/taak juist meer inspanning of aandacht en het kan ertoe leiden dat de leerling zich minder prettig voelt en juist minder goed kan functioneren.

Hoe kan het stappenplan gebruikt worden?

Het stappenplan kan op verschillende manier ingezet worden met verschillende doeleinden. Waarvoor en hoe het gebruikt wordt hangt af van het moment waarop het gebruikt wordt tijdens het hele proces rondom het begeleiden van leerlingen met (mogelijke) problemen ten gevolge van de sensorische prikkelverwerking. We beschrijven in deze handleiding 4 manieren waarop en wanneer het stappenplan gebruikt kan worden (onder de opsomming is dit verder uitgewerkt):

1. Als er problemen met de sensorische prikkelverwerking worden verwacht dan kan het stappenplan als **screeningsinstrument** worden gebruikt.
2. Als vastgesteld is dat de leerling problemen heeft met de sensorische prikkelverwerking dan kan het stappenplan gebruikt worden als **observatie-instrument** ter **bepaling van de status** van de sensorische prikkelverwerking op verschillende momenten in de klas om een passende interventie te vinden.
3. Als vastgesteld is dat de leerling problemen heeft met de sensorische prikkelverwerking dan kan het stappenplan gebruikt worden als **observatie-instrument** om met de **leerling in gesprek** te gaan over wat er in bepaalde situaties gebeurt en om samen naar mogelijke oplossingen/geschikte interventies te zoeken.
4. Als vastgesteld is dat de leerling problemen heeft met de sensorische prikkelverwerking dan kan het stappenplan gebruikt worden als **evaluatie-instrument** om te controleren of de interventie die toegepast wordt werkt.

1. Screeningsinstrument

De eerste manier om het stappenplan te gebruiken is als nog niet is vastgesteld dat de leerling problemen heeft met de sensorische prikkelverwerking, maar je dit als leerkracht wel vermoedt. Het kan dan als screeningsinstrument gebruikt worden. Je ziet dat de leerling gedrags- of aandachtsproblemen heeft, of hij/zij heeft lagere schoolprestaties dan verwacht kan worden EN je denkt dat deze problemen ontstaan door de manier waarop het kind omgaat met de prikkels om hem/haar heen, dan kan het stappenplan als leidraad dienen om verschillende situaties in kaart te brengen. Door de leerling in verschillende situaties te observeren, het stappenplan te volgen en het observatieschema in te vullen, kun je mogelijke problemen met sensorische prikkelverwerking in de klas opmerken. Vervolgens kan je dit bespreken met de IB-er en de ouders en kan een ergotherapeut met expertise op het gebied van sensorische prikkelverwerking erbij betrokken worden. De ergotherapeut brengt de sensorische prikkelverwerking van de leerling uitgebreider in kaart en kan advies geven over wat je in de klas kunt doen. Als leerkracht hoef je in deze situatie nog niet naar mogelijke interventies te kijken, maar gaat het om de observatie over wanneer (taak, tijdstip, omgeving), welke problemen zich voordoen. Je stopt dan na stap drie en vult elke keer het observatieschema in.

2. Observatie instrument - bepaling van de status

De tweede manier waarop het stappenplan gebruikt kan worden is om de sensorische prikkelverwerking status van een leerling op een specifiek moment te bepalen. Dit doe je als al vastgesteld is dat hij/zij problemen heeft met de sensorische prikkelverwerking en je ziet dat hij/zij storend gedrag vertoont en/of de aandacht niet bij de taak kan houden. In de vierde stap kun je dan lezen welke interventie het meest passend is. Voor elke situatie kan de meest passende interventie anders zijn, het is dus belangrijk om voor elke situatie opnieuw de stappen te doorlopen. Je hoeft niet elke keer het observatieschema in te vullen, maar wel alle vier de stappen doorlopen.

3. Observatie instrument – met de leerling in gesprek

De derde manier waarop het stappenplan gebruikt kan worden is als je samen met de leerling wil bespreken welke problemen hij/zij ervaart en samen een oplossing of passende interventie wilt zoeken. Het stappenplan en observatieschema kunnen dan gebruikt worden als uitgangspunt voor het gesprek. Je doorloopt dan voor verschillende situaties, alle stappen en vult voor elke situatie het observatieschema in. Door met de leerling in gesprek te gaan kan er meer helderheid over de situatie verkregen worden. Zo kan bijvoorbeeld nagegaan worden of de prikkel drempel eerder bereikt wordt door spanningen die de leerling heeft, doordat hij/zij bijvoorbeeld slecht geslapen heeft, of doordat hij/zij juist heel enthousiast is door iets leuks dat gaat gebeuren. Dit kan reacties op (extra) prikkels door de leerling in bepaalde situaties verklaren. Verder kan je met de leerling bespreken wat hij/zij als oplossing ziet en wat hij/zij vindt van de gegeven oplossingen, maar ook of de leerling zelf vindt of er een probleem is.

4. Evaluatie-instrument

De vierde manier waarop het stappenplan gebruikt kan worden is als je een interventie toepast of uitprobeert en je het effect ervan wilt evalueren. Je kunt het stappenplan en observatieschema dan gebruiken om vast te leggen wat er gebeurt tijdens het toepassen van een interventie. Je doorloopt dan voor verschillende situaties, stap één tot met drie en vult voor elke situatie het observatieschema in. Door de verschillende situaties met elkaar te vergelijken, kan in kaart gebracht worden of er veranderingen zijn in aandacht, werkhouding of werktempo door de gevolgde interventie.

Welke stappen bevat het stappenplan?

Het stappenplan bestaat uit verschillende onderdelen die achtereenvolgens doorlopen (kunnen) worden. Welke stappen doorlopen worden hangt af van het doel waarvoor het stappenplan ingezet wordt (zie: Hoe kan het stappenplan gebruikt worden?). In de handleiding staan in Bijlage 1 lijsten met gedragsuitingen die kunnen samenhangen met de sensorische prikkelverwerking en bijpassende interventies en hulpmiddelen. Op de bijgeleverde poster staat een schematische voorstelling van het uitgebreide schema. De kleuren in de poster komen overeen met die in het uitgebreide schema. De eerste keren dat je het stappenplan gebruikt is het raadzaam om het uitgebreide schema uit de handleiding erbij te gebruiken. Daarbij is het ook raadzaam om het observatieschema in Bijlage 2 in te vullen. Als je het gedrag vaker geobserveerd hebt, dan is het gebruik van de poster mogelijk voldoende om tot de juiste interventie te komen.

- ✓ **Stap 1:** hierin bepaal je of de leerling op dat een moment een hoge of lage **prikkeldrempel** heeft.
- ✓ **Stap 2:** hierin bepaal je of de leerling op dat moment een passieve of een actieve **strategie** hanteert.
- ✓ **Stap 3:** hierin bepaal je bij welke **modaliteit** het gedrag zich meest voordoet.
- ✓ **Stap 4:** hierin zie je welke **interventies** je het beste kunt toepassen.

Voor het uitgebreide schema en de poster zijn te volgen stappen apart beschreven.

Uitgebreide schema

Stap 1: Prikkeldrempel

Neem Bijlage 1 voor je. Deze Bijlage bestaat uit verschillende tabellen. Eén tabel die begint met Stap 1 voor een **hoge prikkeldrempel** (pag.11) en één tabel die begint met Stap 1 voor een **lage prikkeldrempel** (pag. 16). Lees voor beide prikkeldrempels de beschrijvingen bij Stap 1. Niet al het beschreven gedrag zal vertoond worden. Je moet vooral kijken uit welke tabel van Stap 1 de leerling op dit moment het meeste gedrag vertoont.

Je kiest daarbij of de leerling op dit moment een **hoge** of **lage prikkeldrempel** heeft.

Stap 2: Strategie

Ga verder naar Stap 2 van de prikkeldrempel die je gekozen hebt (je hoeft nu alleen nog de stappen voor OF de hoge prikkeldrempel OF de lage prikkeldrempel te volgen).

Hoge prikkeldrempel: kijk naar de beschrijvingen die horen bij een **passieve** of een **actieve** strategie.

Lage prikkeldrempel: kijk naar de beschrijvingen die horen bij een **passieve** of een **actieve** strategie.

Niet al het beschreven gedrag zal vertoond worden. Je moet vooral kijken naar uit welk van de kolommen op dit moment het meeste gedrag vertoond wordt.

Je kiest daarbij of de leerling op dit moment een **passieve** of **actieve strategie** toepast heeft.

Stap 3: Modaliteit

Ga verder naar Stap 3. In deze vakken staan lijsten met mogelijk gedrag dat de leerling kan vertonen per modaliteit van sensorische prikkels:

	Auditief
	Visueel
	Proprioceptief/vestibulair
	Tast
	Oraal/smaak
	Geur

Als je bij Stap 2 passief hebt gekozen, ga je verder in de kolom **passief** (hoge prikkeldrempel) of **passief** (bij lage prikkeldrempel).

Als je in Stap 2 actief hebt gekozen, ga je verder in de kolom **actief** (hoge prikkeldrempel) of **actief** (lage prikkeldrempel).

Niet al het beschreven gedrag zal vertoond worden. Je moet vooral kijken naar uit welk van de vakken op dit moment het meeste gedrag vertoond wordt.

Let op: Als de leerling een actieve strategie toepast die werkt **EN** als het gedrag niet verstorend is, dan hoeft er niets gedaan te worden. Je stopt dan met het volgen van de stappen. Je kunt nu eventueel het observatieschema invullen indien dat gewenst is, bijvoorbeeld als het stappenplan ingezet wordt als screening, als observatie om met de leerling in gesprek te gaan of als evaluatiemoment.

Als het gedrag niet werkt of verstorend is, kijk dan naar de kolom van passief.

Je kiest daarbij voor welke **modaliteit** van sensorische prikkels er een interventie/hulpmiddelen moeten worden ingezet.

Stap 4: Interventies en hulpmiddelen

Ga verder naar Stap 4. In de vakken staan mogelijke interventies/hulpmiddelen die passend zijn bij de prikkeldrempel, strategie en modaliteit die op dit moment van toepassing zijn op de leerling. Ga in Stap 4 naar het vak van de modaliteit die je in Stap 3 gekozen hebt en lees welke **interventie/hulpmiddelen** je op dit moment het beste kunt toepassen.

Poster

Stap 1: Prikkelrempel

Begin bij de grote zwarte pijl bovenaan op de poster. Je begint linksboven als het kind een **hoge prikkelrempel** heeft en rechtsboven als het kind een **lage prikkelrempel** heeft. Kies het juiste vak en bepaal of de leerling op dit moment een **hoge** of **lage prikkelrempel** heeft.

Stap 2: Strategie

Volg in de poster de vlakken naar de vakken over de gehanteerde strategie. Hoge prikkelrempel: kijk naar het vak voor een **passieve** of een **actieve** strategie. Lage prikkelrempel: kijk naar vak voor een **passieve** of een **actieve** strategie. Kies het juiste vak en bepaal of de leerling op dit moment een **actieve** of **passieve strategie** toepast.

Stap 3: Modaliteit

Volg in de poster de vakken naar de volgende vakken met dezelfde kleur. In het midden tussen deze vakken staan de modaliteiten van sensorische prikkels:

	Auditief
	Visueel
	Proprioceptief/vestibulair
	Tast
	Oraal/smaak
	Geur

Als je bij Stap 2 passief hebt gekozen, ga je verder in het vak **passief** (hoge prikkelrempel) of **passief** (bij lage prikkelrempel).

Als je in Stap 2 actief hebt gekozen, ga je verder in het vak **actief** (hoge prikkelrempel) of **actief** (lage prikkelrempel).

Let op: Als de leerling een actieve strategie toepast die werkt **EN** als het gedrag niet verstorend is, dan hoeft er niets gedaan te worden. Je stopt dan met het volgen van de stappen. Je kunt nu eventueel het observatieschema invullen indien dat gewenst is, bijvoorbeeld als het stappenplan ingezet wordt als screening, als observatie om met de leerling in gesprek te gaan of als evaluatiemoment.

Als het gedrag niet werkt of verstorend is, kijk dan naar het vak passief.

Je kiest daarbij voor welke **modaliteit** van sensorische prikkels er een interventie/hulpmiddelen moeten worden ingezet.

Stap 4: Interventies en hulpmiddelen

Volg vanuit het vak van de modaliteit die je gekozen hebt de pijl naar interventies/hulpmiddelen. In de opsommingen staan mogelijke interventies/hulpmiddelen die passend zijn bij de prikkelrempel, strategie en modaliteit die op dit moment van toepassing zijn op de leerling.

Kies welke **interventie/hulpmiddelen** je op dit moment het beste kunt toepassen.

Bijlage 1: Uitgebreide schema

Stap 1: Hoge prikkeldrempel	
De leerling:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Kan veel geluiden om zich heen verdragen. • Het stoort hem/haar niet als andere leerlingen onderling praten. • Maakt veel geluiden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft een rommeltje op en rond zijn/haar bureau en heeft daar geen moeite mee. • Heeft geen moeite om in een drukke klas te zitten waarin veel leerlingen bewegen of door de klas lopen. • Heeft geen problemen met een druk aangekleed klaslokaal, of met ramen met uitzicht op drukke scenario's zoals de speelplaats.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft geen moeite met activiteiten waarbij veel beweging nodig is. • Heeft geen moeite met activiteiten waarbij balans van belang is. • Is beweeglijk, friemelt of wiebelt veel.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft vieze handen of een vies gezicht en heeft dit niet door. • Heeft zijn/haar kleren niet goed aan, bijvoorbeeld T-shirt verkeerd om, zonder dit door te hebben. • Vindt het niet erg als anderen hem/haar aanraken. • Vindt het niet erg als er veel leerlingen dicht in zijn/haar buurt zijn. • Raakt anderen vaak aan.
	<ul style="list-style-type: none"> • Stopt voorwerpen in de mond. • Kauwt op niet eetbare objecten. • Heeft een voorkeur voor sterke smaken. • Heeft een voorkeur voor harde structuren in het eten.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ruikt graag aan voorwerpen of mensen.

Stap 2: Strategie		
	Passief De leerling:	Actief De leerling:
<i>Wat zie je aan het kind</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lijkt suf en ongeïnteresseerd, slaperig en dromerig, verward. • Lijkt de instructie of iets anders dat verteld is in de klas niet meegekregen te hebben. • Reageert niet op aanspreken, ook niet als de naam genoemd wordt. • Valt over het algemeen niet bijzonder op in de klas, is gemakkelijk in de omgang, is flexibel, heeft gevoel voor humor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is enthousiast, nieuwsgierig van aard, een bezig bijtje. Is overactief/druk op een prettige, vrolijke manier. • Kan overdreven reageren op een situatie, is expressief. • Wil graag aandacht van anderen. • Stelt veel vragen. • Is een actief kind, toont bewegingsonrust, wiebelt en friemelt veel, heeft moeite met op zijn plaats te blijven zitten, neemt verschillende houdingen aan tijdens het werken.
<i>Wat gebeurt er bij het uitvoeren van de taak</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Slaat opdrachten/sommen/zinnen over in een taak en heeft dit niet door. Maakt de taak niet af omdat hij/zij afdwaalt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Springt van de hak op de tak tijdens activiteiten. Heeft daardoor de taken regelmatig niet af. Is zodanig op zoek naar andere prikkels dat hij/zij niet aan de taak toe komt.
<i>Hoe reageert hij/zij op de omgeving</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lijkt niet op te merken wat er in zijn/haar omgeving gebeurt. Is zo gefocust op iets dat het niet opmerkt wat er in de omgeving gebeurt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is vaak erg druk en op zoek naar prikkels waardoor hij/zij niet meekrijgt wat er in zijn/haar omgeving gebeurt. Of is juist zo gefocust op de omgeving dat hij/zij niet tot werken komt.

Stap 3: Modaliteit		
	Passief De leerling:	Actief De leerling:
	<ul style="list-style-type: none"> Mist vooral informatie als deze auditief wordt aangeboden: merkt het niet op als tegen hem/haar gesproken wordt, heeft het niet door als andere kinderen tegen hem/haar praten. Bij een taak waarbij de input gesproken is, zoals een luistertoets of luisteren naar een verhaal, dwaalt hij/zij af. 	<ul style="list-style-type: none"> Maakt vaak geluiden zoals zingen of fluiten. Praat ongevraagd door de klas of met andere kinderen
	<ul style="list-style-type: none"> Mist vooral informatie als deze visueel wordt aangeboden: als informatie op een (digi)bord aangeboden wordt of als er een film gekeken wordt dwaalt hij/zij af. Staart of kijkt naar buiten, maar doet niet heel bewust. Dwaalt af. 	<ul style="list-style-type: none"> Kijkt bewust om zich heen of er iets interessants is om naar te kijken.
	<ul style="list-style-type: none"> Lijkt loom. Zoekt geen extra beweging op. Zit over het algemeen rustig en stil aan zijn/haar tafel. Zit soms onderuitgezakt. Beweegt onhandig en lomp (bijvoorbeeld als de observatie op het schoolplein of tijdens de gymles plaatsvindt). 	<ul style="list-style-type: none"> Is energiek. Friemelt met gummen, potloden, propjes en dergelijke, maakt tekeningetjes of krabbelt/kriebelt op zijn/haar werkjes en schriften of zit te wiebelen of schommelen zijn/haar stoel. Loopt zonder reden door de klas. Speelt druk/wild.

		Passief De leerling:	Actief De leerling:
		<ul style="list-style-type: none"> • Steekt geen dingen zoals potloden in de mond. • Zit soms met de mond open. • Heeft moeite met het detecteren van milde smaken. 	<ul style="list-style-type: none"> • Steekt dingen zoals potloden in de mond en bijt/kauwt of zuigt hierop. Zit meestal niet met de mond open. • Heeft een voorkeur voor sterke smaken.
		<ul style="list-style-type: none"> • Ruikt niet aan spullen zonder reden. • Heeft moeite met het detecteren van geuren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ruikt vaak aan diverse spullen of bijvoorbeeld aan zijn/haar handen. Gaat op plekken zitten waar een bepaalde geur hangt. • Heeft een voorkeur voor sterke geuren. Doet zelf een geurtje op.

Stap 4. Interventies/hulpmiddelen		
		<ul style="list-style-type: none"> • Laat de leerling luisteren naar rustige muziek door een hoofdtelefoon. • Laat de leerling in een ruimte werken waar achtergrondgeluiden zijn/kinderen rustig praten. • Maak gebruik van een (computer)taak met geluidseffecten. • Tijdens zelfstandig werken, radio aan op de achtergrond.
		<ul style="list-style-type: none"> • Maak gebruik van een (computer)taak met visuele effecten of drukke kleuren. • Laat de leerling werken in een ruimte waar veel te zien is qua aankleding en veranderingen in de omgeving. • Geef de leerling een plaats in de klas waar hij veel kan zien, zowel binnen als naar buiten. • Laat de leerling met concrete materialen werken.
		<ul style="list-style-type: none"> • Laat de leerling op een wiebelkussen zitten tijdens het uitvoeren van de taak. • Geef de leerling een balance board tijdens het uitvoeren van de taak. • Plaats een elastiek tussen de stoelpoten. • Laat de leerling aan de taak werken aan een sta-tafel of zitten op een bal. • Laat de leerling wat extra bewegen door opdrachten te geven, bijvoorbeeld koffie halen. • Doe activerende spellen/opdrachten tussen de taken/lessen door. • Probeer meer beweging aan het lesprogramma toe te voegen, bijvoorbeeld tussen lessen door. • Laat de leerling met concrete materialen werken. • Laat de leerling rustig op de grond spelen tussen taken door.
		<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling een gum, tangle, fidget cube, of iets anders kleins in de handen om mee te friemelen. • Laat de leerling tussen taken door spelen met sensopathische materialen zoals klei spelen of verwerk dit in de taak. • Laat de leerling met concrete materialen werken.
		<ul style="list-style-type: none"> • Laat de leerling zuigen op iets eetbaars met een sterke smaak. • Laat de leerling kauwen op iets zoals een appel/wortel of laat hem/haar iets drinken. • Geef de leerling een kauwstuk op het potlood/pen of aan een ketting.
		<ul style="list-style-type: none"> • Spray een geurtje in de omgeving van de leerling. • Geef de leerling een voorwerp met een bepaalde geur.

Stap 1: Lage prikeldrempel

De leerling:

	<ul style="list-style-type: none"> • Raakt geïrriteerd als er teveel geluiden om hem/haar heen zijn, als leerlingen bijvoorbeeld onderling met elkaar praten, of als er veel geluiden uit aangrenzende ruimtes of buiten komen. • Heeft last van onverwachte geluiden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Raakt van streek door rommel in zijn/haar omgeving. • Merkt vaak details en veranderingen op. • Raakt geïrriteerd in een drukke klas waarin veel leerlingen bewegen of door de klas lopen. • Heeft problemen met een druk aangekleed klaslokaal, of met ramen met uitzicht op drukke omgevingen zoals de speelplaats. • Raakt geïrriteerd door onverwachte bewegingen om hem/haar heen. • Heeft moeite met het vinden van spullen in bijvoorbeeld zijn/haar kastje.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft moeite met activiteiten waarbij veel beweging nodig is, vindt bijvoorbeeld gymlessen niet fijn. • Raakt onzeker/gespannen van spelen op wat gevaarlijkere speeltoestellen of tijdens onvoorspelbare spelletjes.
	<ul style="list-style-type: none"> • Kan erg boos worden of gaat huilen als er teveel om hem/haar heen gebeurt, of als er veel leerlingen om hem/haar heen zijn. Houdt er niet van om aangeraakt te worden. • Heeft last van kaartjes in kleding die irriteren. • Raakt gespannen/onzeker als zijn/haar handen vies worden tijdens buitenspellen of lessen waar dit kan gebeuren.
	<ul style="list-style-type: none"> • Houdt niet van sterke smaken. • Houdt niet van harde texturen in het eten.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van geuren, bijvoorbeeld van de toiletten, parfum, zweet of van eten.

Stap 2: Strategie		
	Passief De leerling:	Actief De leerling:
<i>Wat zie je aan het kind</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Is erg druk, op een boze, geagiteerde manier. • Kan 'in het rood' schieten ofwel overprikkeld raken, ontploffen. • Kan niet goed tegen grapjes. • Kan er niet goed tegen als iets niet volgens de regels gaat. • Is niet flexibel, star. • Kan snel boos worden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Probeert strak de touwtjes in handen te houden door zaken zo te regelen dat hij/zij er sterke controle over heeft. • Verzet zich als iets niet volgens de regels gaat. • Kan erg vasthoudend zijn in wat hij/zij wil. • Kan erg serieus zijn. • Speelt niet met andere kinderen samen buiten op het plein. Speelt/werkt liever alleen. • Verzet zich tegen overgangen. • Kan niet goed tegen grapjes. • Kan er niet goed tegen als iets niet volgens de regels gaat. • Is niet flexibel, star. • Kan snel boos worden.
<i>Wat gebeurt er bij het uitvoeren van de taak</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft moeite met het vasthouden van de aandacht bij de taak omdat hij/zij afgeleid wordt door dingen om hem/haar heen. • Is erg opmerkzaam en stopt daardoor met het werken aan een taak en maakt deze dan niet af. 	<ul style="list-style-type: none"> • Probeert gymlessen te vermijden. • Zoekt rustige, stille taken uit. • Zoekt taken uit waarbij je stil moet zitten, niet veel bij hoeft te bewegen.
<i>Hoe reageert hij/zij op de omgeving</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kan erg boos worden of gaat huilen als er teveel in de omgeving om hem/haar heen gebeurt, of als er veel kinderen in de omgeving om hem/haar heen zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Werkt liever in een rustige omgeving, bijvoorbeeld buiten de klas, dan binnen de klas als het er onrustig is. • Probeert zaken/omgeving sterk onder controle te houden, in eigen regie, volgens de regels, ook ten opzichte van klasgenoten.

Stap 3: Modaliteit		
	Passief De leerling:	Actief De leerling
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van geluiden in zijn/haar omgeving, maar doet zelf niet iets actiefs aan om dit tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Houdt de handen over de oren om zich te beschermen tegen het praten van andere kinderen of andere geluiden in de klas. • Vraagt andere kinderen om stil te zijn tijdens het werken.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van veranderende beelden in zijn/haar omgeving, maar doet zelf niet iets actiefs aan om dit tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trekt een muts of hoodie over het hoofd tijdens het werken aan een taak of iets anders om zich visueel af te schermen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van beweging of afwijkende posities van zijn/haar lichaam, maar doet zelf niet iets actiefs aan om dit tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is op het schoolplein voorzichtig, speelt bijvoorbeeld niet op de toestellen. • Gaat activiteiten met veel beweging uit de weg.
	<ul style="list-style-type: none"> • Doet zelf niets om niet vies worden en aanraking tegen te gaan maar heeft er wel last van, is er wel door afgeleid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgt ervoor dat hij/zij niet vies wordt tijdens buitenspelen of lessen waar dit kan gebeuren. • Zorgt ervoor dat kinderen hem/haar niet zullen aanraken, trekt zich terug.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van smaken in zijn/haar mond, maar doet zelf niet iets actiefs aan om dit tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Doet niet mee aan proeverijen en dergelijke, waarbij er andere smaken in zijn/haar mond kunnen komen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft last van geuren in zijn/haar omgeving, maar doet zelf niet iets actiefs aan om dit tegen te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Houdt de neus dicht als er geuren in het lokaal zijn. • Probeert ervoor te zorgen dat deze geuren niet in zijn/haar omgeving komen. • Gaat op plekken zitten ver af van het toilet of andere plekken waar bepaalde geuren hangen.

Stap 4. Interventies/hulpmiddelen	
	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling een hoofdtelefoon tijdens zelfstandig werken. • Laat de leerling werken in een stille, rustige ruimte. • Tijdens bepaalde werktijden ramen en deuren dichthouden zodat er minder geluiden binnen komen. • Hang een briefje op de deur met 'niet storen'. • Maak gebruik van (computer) taken zonder geluidseffecten.
	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling tijdens het zelfstandig werken een study buddy (plankjes om het bureau) als hij/zij gevoelig is voor bewegingen of lopen door de klas van medeleerlingen of de leerkracht. • Aankleding van het lokaal rondom de leerling rustig houden/maken. • Doe tijdens bepaalde werktijden gordijnen dicht doen zodat bewegingen gebeurtenissen van buiten het lokaal minder storend kunnen werken. • Hang een briefje op de deur met 'niet storen'. • Dek een gedeelte van de informatie op een werkblad af. • Maak gebruik van een (computer)taak zonder visuele effecten of drukke kleuren.
	<ul style="list-style-type: none"> • Doe rustgevende oefeningen met de klas, zoals mindfulness of yoga.
	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling gebruiksvoorwerpen zonder veel structuur erop, bijvoorbeeld gladde potloden. • Zet de leerling helemaal vooraan of juist achteraan in de rij. • Zet deze leerling in de klas niet naast een leerling die vaak prikkelzoekend gedrag vertoont.
	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling iets neutraals te eten of te drinken als het een sterke of vieze smaak in de mond heeft.
	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg dat de leerling op een plek zit waar hij/zij geen last heeft van geuren, bijvoorbeeld niet te dicht bij de toiletten of de keuken. • Zorg als leerkracht dat jij of andere leerlingen geen sterk parfum op hebben en niet ruiken naar transpiratie.

Bijlage 2. Observatieschema

Invulrichtlijnen

Les: Geef een zo gedetailleerd mogelijke omschrijving van de les: welk vak, is er een toets, betreft het een instructie, of moet de leerling zelfstandig werken, wat is het onderwerp van de les. Noteer dit zo nauwkeurig mogelijk aangezien ieder aspect afzonderlijk invloed kan hebben op de prikkelrempel, door hoe de leerling zich erbij voelt. Binnen rekenen kan een leerling het heel spannend vinden als het verhaaltjessommen moet maken, maar hij/zij kan tafeltjes maken juist niet spannend vinden. Dit geldt ook voor het 'soort' les. Denk hierbij aan het luisteren/kijken naar een instructie over die les, of bijvoorbeeld het zelfstandig werken aan de betreffende les.

Moment: Het moment van de dag/week kan invloed hebben op hoe het kind zich voelt. Hij/zij kan anders reageren tijdens een les die op maandag wordt gegeven ten opzichte van een les op vrijdag. Dit geldt ook voor het tijdstip op de dag.

Speciale gebeurtenissen: Belangrijke gebeurtenissen die dag/week kunnen een invloed hebben op het gedrag van het kind. Zo zal een kind tijdens de Sinterklaasweek zich anders gedragen dan in week dat er een relatief rustigere periode is. Maar ook de thuissituatie kan een invloed hebben op de prikkelverwerking.

Omgeving: Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk hoe de omgeving eruit ziet waar de leerling geobserveerd wordt. Is het rustig, of juist druk. Is er veel aankleding of is het een rustig gedecoreerde ruimte. Hangt er een sterke geur. Belangrijk is om hier ook te vermelden of er een interventie toegepast wordt.

Werkhouding: Beschrijf de werkhouding van de leerling. Houdt hij/zij de aandacht bij de taak. Maakt hij/zij de taak af. Hoe is het werktempo? Lijkt hij/zij er plezier in te hebben? Als er een interventie toegepast wordt: hoe reageert de leerling daarop? Lijkt de interventie effectief?

Stappen: Kijk in het stappenplan en beschrijf uit dit plan het gedrag dat je op dit moment ziet bij het kind. Gedrag dat niet in de tabel staat, maar dat je wel relevant acht, kun je ook noteren. Als je gedrag ziet dat je niet kunt plaatsen, schrijf dat dan in de kolom bij opmerkingen en bespreek dit met de ergotherapeut.

Leerling: Als je de observatie met de leerling bespreekt dan schrijf je in deze kolom op wat je met de leerling hebt besproken. Geef aan wat hij/zij denkt over de observatie en welke oplossingen hij/zij nuttig vindt.

Observatie

Naam leerling:

Groep:

Datum van invullen:

Invuller:

Les	
Moment	
Speciale gebeurtenissen	
Omgeving	
Werkhouding	

Stappenplan	Gedrag	Opmerkingen	Leerling
Stap 1			
Hoge prikkeldrempel			
Lage prikkeldrempel			
Stap 2			
Actief			
Passief			

Stappenplan	Gedrag	Opmerkingen	Leerling
Stap 3			
			
			
			
			
			
			